

LUND UNIVERSITY

Skuldtyngd – Unga vuxna och skuldens dimensioner

Policy Brief #1, jan 2022

Eriksson, Erik; Davidsson, Tobias

2022

Document Version:
Förlagets slutgiltiga version

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):

Eriksson, E., & Davidsson, T. (2022, jan. 14). Skuldtyngd – Unga vuxna och skuldens dimensioner: Policy Brief #1, jan 2022. Lunds universitet, Socialhögskolan.

Total number of authors:
2

Creative Commons License:
Ospecificerad

General rights

Unless other specific re-use rights are stated the following general rights apply:

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Read more about Creative commons licenses: <https://creativecommons.org/licenses/>

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

LUND UNIVERSITY

PO Box 117
221 00 Lund
+46 46-222 00 00

Skuldtyngd – Unga vuxna och skuldens dimensioner

POLICY BRIEF #1, JAN 2022

SKULDTYNGD – UNGA VUXNA OCH SKULDENS DIMENSIONER Policy brief #1, JAN 2022

Skuldtyngd är ett fyraårigt forskningsprojekt som startade 2021 i samarbete mellan Lunds universitet och Göteborgs universitet. Projektet är finansierat av Forte och studerar skuldsättningsproblem bland unga vuxna i åldern 18 till 25 år. Centralt för projektet är att förstå skuldsättningen ur ungas eget perspektiv, liksom att studera skuldsättning som ett komplext socialt och relationellt fenomen som utspelar sig i en specifik samhällskontext.

För att sprida lättillgänglig kunskap publiceras ett policy brief varje år under de fyra år som projektet pågår. I detta första policy brief beskrivs ambitionerna med projektet. Här ges också en bakgrund och fenomenet överskuldsättning bland unga vuxna problematiseras. Mer om projektet kan läsas på www.soch.lu.se/skuldyngd.

KONTAKT

Erik Eriksson, doktor i socialt arbete
Socialhögskolan
Lunds universitet
223 62 Lund
Telefon: 046- 222 96 05
e-post: erik.eriksson@soch.lu.se

Tobias Davidsson, doktor i socialt arbete
Institutionen för socialt arbete
Göteborgs universitet
Box 100, 405 30 Göteborg
Telefon: 031-786 16 82
e-post: tobias.davidsson@socwork.gu.se

Överskuldsättning – vad är det vi pratar om?

Att människor har ekonomiska skulder, i form av exempelvis studie- och bostadslån, är idag närmast ett normaltillstånd. Vanligtvis antar skuldrelationen en rutinartad form med regelbundna avbetalningar, men det finns situationer där skuldsättningen blir svårhanterlig och närmar sig det som ofta benämns som överskuldsättning.

Överskuldsättning är ett flitigt använt begrepp, men saknar vedertagen definition. Även om hög belåning ökar risken för överskuldsättning (Tuftte 2004) så räcker det inte att ha många lån eller höga lånebelopp för att anses vara överskuldsatt. I juridisk mening reserveras begreppet överskuldsättning för en situation där en person har så höga skulder och så dålig prognos att betala tillbaka att de är berättigade skuldsanering (Henriksson 2016). Många personer har dock avsevärda problem att hantera sin skuldsättning utan att ha rätt till skuldsanering, och när vi pratar om överskuldsättning utgår vi från en bredare definition. Den så kallat subjektiva definitionen av överskuldsättning anger att överskuldsatta är de individer som själv upplever att de inte kan betala sina skulder eller har återkommande problem att betala sina räkningar (Betti et al 2007). Det handlar om en situation där det råder obalans mellan inkomster och utgifter, där individen tappar kontrollen över sin ekonomi och återbetalningen av skulder. I regel präglas situationen också av att individen har skulder för indrivning hos inkasso och kronofogden, liksom ofta också att skulderna – på grund av förräntning – växer okontrollerat, snarare än minskar genom amorteringar.

SKULDER OCH ÖVERSKULDSÄTTNING BLAND UNGA VUXNA

Under 2010-talet har överskuldsättningen ökat bland svenska hushåll (Konsumentverket 2019). Antalet individer som har skulder hos Kronofogden har inte ökat, men det har antalet krav och de totala skuldbeloppen. 2010 var det totala skulderna hos Kronofogden 57,6 miljarder kronor. På tio år hade detta belopp ökat med dryga 16 miljarder, till 74 miljarder kronor år 2020. Dessutom ökar antalet

individer som har skulder hos privata inkassoföretag (Konsumentverket 2021). Utöver att överskuldsättning skapar en ekonomiskt svår situation för dem det berör medför det väldokumenterade folkhälsorisker (Turunen & Hiilamo 2014) och kan leda till för tidig död (Ahlström 2015). Samtidigt förutspår Kronofogden (2020) att över 100 000 fler än vanligt kommer att skuldsättas de kommande åren som en följd av Coronakrisen.

Också bland unga vuxna ökar överskuldsättningen. Höga konsumtionskrav, ungdomsarbetslöshet och en aggressiv kreditmarknad gör gruppen extra sårbar (SOU 2013:78). Detta gäller särskilt dem vars bakgrund präglas av ekonomisk knapphet (Henriksson & Ingvarsson 2019). Den sammantaget största fordran på unga utgörs av skatteskulder, något som kan kopplas till deras osäkra position på arbetsmarknaden. Oregelbundna inkomster från flera arbetsgivare gör det svårare att planera sin ekonomi, med felaktiga inbetalningar av skatt liksom felaktiga utbetalningar av bidrag som följd (Kronofogden 2008). De vanligaste fordringarna på unga är däremot körkortsräkningar och obetalda fakturor från e-handel, vårdavgifter och mobiltelefoni. Andra vanliga fordringar rör böter och konsumtionslån utan säkerhet och med hög ränta (Kronofogden 2018). Därtill ökar ungas skuldsättning kopplad till spel om pengar (Statskontoret 2019).

Unga vuxna befinner sig i en formativ del av livet präglad av omställning, där individen övergår från att vara barn och ungdom till vuxen. Detta "vuxenblivande" innebär exempelvis att flytta hemifrån, börja förvärvsarbeta eller studera liksom att skapa nya relationer och roller kopplade till en identitet och position som vuxen. Vuxenlivet innebär en rad nymunna friheter, som att rösta och ingå juridiska avtal, men

också en ökad autonomi som kräver ansvarstagande för sin försörjning. Risken att få problem med skulder ökar just när individer befinner sig i övergången till vuxenlivet (Lehtinen & Leskinen 2005), samtidigt försvårar överskuldssättning vuxenblivandet, exempelvis genom att påverka möjligheten att teckna hyreskontrakt och försäkringar (SOU 2013:78). Överskuldssättning tenderar dessutom att bli en långvarig problematik, varför den är angelägen att hanteras tidigt. Ändå är frågan om hur överskuldssättning påverkar ungas vuxenblivande ett närmast utforskat ämne i Sverige.

GÄNGSE FÖRKLARINGAR OCH LÖSNINGAR

Såväl politiskt som medialt har överskuldssättning under de senaste åren uppmärksammats som ett problem. Vår uppfattning är dock att överskuldssättning primärt formuleras som privatekonomiskt problem, snarare än som ett socialt problem eller samhällsproblem. Detta innebär en tendens att förklara problemet med att enskilda individer fattar dåliga ekonomiska beslut som det är upp till dem själva att lösa – åtminstone tills situationen blivit så allvarlig att de är berättigade skuldsanering. Att överskuldssättning ses som ett individuellt privatekonomiskt problem gestaltas av att den vanligaste lösning på problemet som föreslås är informationskampanjer och utökad utbildning i privatekonomi i skolan (se Finansinspektionen 2018; Konsumentverket 2019). Syftet är att uppnå "finansiell läskunnighet" och dessa lösningar bygger på antagandet att skuldssättningsproblematik grundas i okunnighet vad beträffar hushållsekonomi och finansiella frågor (Pettersson 2021).

Även om privatekonomisk kunskap – och kanske framförallt ett kritiskt förhållningssätt till att handla på avbetalning och ta högkostnadskrediter – otvivelaktigt är viktigt, erbjuder ett privatekonomiskt perspektiv en begränsad förståelse för problemets natur. Exempelvis blir det svårt att se hur en individs livssituation och socioekonomiska position, liksom den sociala välfärden och det sociala sammanhanget, bidrar till att vissa blir överskuldssatta och andra inte. Ett ensidigt privatekonomiskt perspektiv försvårar också att se hur samhällsstrukturen medverkar till att skapa överskuldssättning. I viss mån föreslås visserligen reglering av kreditmarknaden som en dellösning för att få bukt med överskuldssättningen (t.ex. SOU 2016:68), men jämfört med våra nordiska grannländer framstår den svenska regleringen som svag. I Sverige ligger exempelvis det så kallade räntetaket – den maximala ränta en kommersiell långgivare får ta ut på ett lån – på 40 procentenheter över referensräntan, medan det i Finland ligger på 20 procentenheter. Den svenska marknaden "framstår som ett Mecca för kreditbolagen", som en budget- och skuldrådgivare i vår studie uttryckte det.

SKULDSÄTTNINGSSAMHÄLLET

Beroende på hur samhället är arrangerat och vilka normer som dominerar vid en viss tid kommer olika sociala problem att få specifika kännetecken, men också uppfattas

och förklaras på särskilda sätt. Detta gäller också frågan om överskuldssättning. För att förstå och bemöta detta problem är det därför nödvändigt att belysa vilken typ av samhälle som bidrar till att producera skuldssättningsproblem. Även om överskuldssättning skapar stort lidande finns det också samhällsaktörer som tjänar på skuldssättningen. Den internationella forskningslitteraturen pekar ofta ut kombinationen av två fenomen för att förklara varför (över)skuldssättning ökar vid en given tidpunkt: (1) *Avreglering av kreditmarknader* och (2) *Åtstramning i tillgång till välfärdstjänster samt stagnerade ersättningsnivåer vid inkomstbortfall* (Krumer-Nevo m.fl. 2017).

I Sverige avreglerades kreditmarknaden fullt ut på 1990-talet, vilket har lett till att utbudet av konsumentkrediter och antalet kredittagare har ökat kraftigt (Henriksson 2016). Skuldssättning underlättas också av teknikutveckling som påverkar kredittagandets tidliga och rumsliga aspekter. Med en mobiltelefon går det nu i princip att belåna sig på nolltid, när- och varhelst. Innovationer inom betalningslösningar vid e-handel framstår också som pådrivande vad gäller både konsumtion och överskuldssättning. Dessutom kan marknadsföringen av krediter – trots regleringar om måttfullhet – betraktas som förhållandevis aggressiv, raffinerad och personifierad. Tidigare aktiviteter på Internet avgör i hög utsträckning vilken marknadsföring som en individ nås av, vilket gör att redan skuldssatta lockas att ansöka om ytterligare krediter då de kontinuerligt nås av nya erbjudanden. Kreditbolag rekryterar även influencers i marknadsföring riktad specifikt till unga vuxna (Konsumentverket 2021). Parallellt med denna utveckling har den svenska välfärdens kringskurits och ersättningsnivåerna urholkats. Inom forskningen reses till och med frågan om Sverige fortfarande kan kategoriseras som en universell välfärdsstat (Bengtsson & Jacobsson 2018). Bland annat som en följd av välfärdsstatens omvandling bedömer OECD att ojämlikheten vuxit mer i Sverige än i jämförbara länder, en utveckling där unga vuxna utgör en särskilt känslig grupp (OECD 2021).

I ett starkt konsumtionsdrivet samhälle skapar en utbredd kreditmarknad med lättillgängliga lån i kombination med försämrad tillgång till välfärd en cocktail som riskerar att leda till ökad (över)skuldssättning. Preliminärt skulle därför vårt samtida samhälle kunna benämnas som ett *skuldssättnings-samhälle*, där aspekter karaktäristiska för *konsumtionssamhället* (Bauman 2008), *kreditsamhället* (Burton 2008) och *vardagslivets finansialisering* (Andersson m.fl. 2016) samverkar.

EN BREDARE BILD – NYA FÖRSTÅELSER OCH NYA LÖSNINGAR

Eftersom överskuldssättningsproblematik ofta grundläggs i unga år är det centralt att studera ingångarna till överskuldssättning bland unga vuxna. I forskningsprojektet kommer vi under tre år följa ett antal unga vuxna som har problem med skulder. Genom etnografiska intervjuer och etnografiskt material i form av loggböcker och observationer vill vi

komma nära de unga vuxna och de svårigheter de upplever. Härigenom hoppas vi få en tydligare bild av vad som orsakar att unga vuxna hamnar i överskuldssättning liksom hur det påverkar deras vardagsliv och vuxenblivande. I nuläget har vi påbörjat den första omgången intervjuer med unga vuxna. Dessutom har vi genomfört fokusgruppsintervjuer med kommunala budget- och skuldrådgivare samt tjänstemän från Kronofogdemyndigheten, för att därigenom fånga det professionella perspektivet på fenomenet.

Ambitionen är att studera överskuldssättning som ett multidimensionellt problem. Ekonomisk skuldssättning står i centrum för studien, men undersökningen handlar lika mycket om de sociala, relationella och materiella förhållanden som omgärdar denna skuldssättning. Det handlar både om de förhållanden som ger upphov till skuldssättning, och om hur skuldssättningen påverkar sociala relationer och materiella förhållanden. Redan projektets första intervjuer indikerar att bilden av varför överskuldssättning uppkommer måste nyanseras. Ibland är det så enkelt som att bristande ekonomisk kunskap leder till dåliga beslut och överkonsum-

tion. Men många gånger är det snarare materiell knapphet, kriser eller sociala- eller psykiska svårigheter som drivit fram skuldssättningen. De tidiga intervjuerna visar också att skuldssättning kan skapa oönskade beroendeförhållanden i relation till föräldrar och partners, liksom en försvårad relation till bostads- och arbetsmarknaden. Det här kan bidra till att förklara varför skuldssättningsproblemen blir långvariga. Om den unge tappar hoppet om att lyckas etablera att fungerande vuxenliv riskerar denne istället att bli kvar i en problematisk social och ekonomisk situation där lån och skuldssättning blir en del av vardagen.

En fördjupad förståelse för fenomenet överskuldssättning, som inkluderar dess sociala och relationella aspekter, kan ge oss möjlighet att hitta nya strategier för att hantera problemen, både på individ- och samhällsnivå. Genom studien hoppas vi närma oss ett svar på hur det går att motverka att unga vuxna hamnar i överskuldssättning, liksom vilka samhälleliga insatser som kan stödja unga vuxna att bryta en negativ trend om de redan befinner sig i en skuldssättningsproblematik.

LITTERATUR

Ahlström, R. (2015). *Hur stora är samhällskostnaderna för svenska hushålls överskuldssättning?* Stockholm: Riksrevisionen.

Andersson, E. m.fl. (2016). *Vardagslivets finansialisering*. CFK-rapport 2016:01.

Bauman, Z. (2008). *Konsumtionsliv*. Göteborg: Daidalos.

Bengtsson, M. & Jacobsson, K. (2018). The institutionalization of a new social cleavage: Ideological influences, main reforms and social inequality outcomes of "the new work strategy", *Sociologisk Forskning*, 55(2-3):155–177.

Betti, G. m.fl. (2007). Consumer over-indebtedness in the AU: measurement and characteristics, *Journal of Economic Studies*, 34(2): 136–156.

Burton, D (2008). *Credit and Consumer Society*. London: Routledge.

Finansinspektionen (2018). *Rapport om hushållens ekonomi 2017*. Stockholm: Finansinspektionen.

Henriksson, A. (2016). Överskuldssatt och skyldig. En rättsvetenskaplig analys av konsumentskyddet mot överskuldssättning. Umeå: Umeå universitet.

Henriksson, A-S. & Ingvarsson, T. (2019). *Överskuldssättning och skuldrådgivning i socialtjänsten*. Stockholm: Norstedts.

Konsumentverket (2019). *Fördjupad samverkan mot överskuldssättning*. Slutrapport till regeringen. Karlstad: Konsumentverket.

Konsumentverket (2021). *Konsument på kredit*. Karlstad: Konsumentverket.

Kronofogden (2008). *Överskuldssättning och ekonomiska problem bland ungdomar. En kartläggning av risker*. Stockholm: Kronofogden.

Kronofogden (2013). *Skuldssättning av unga genom E-handel på kredit*. Stockholm: Kronofogden.

Kronofogden (2018). *Näthandel, vårdavgifter och mobilräkningar – Första skulderna bland unga*. Nyhetsartikel. Kronofogden.se, 2018-11-21.

Kronofogden (2020). *Två av tio har fått sämre privatekonomi*. Nyhetsartikel. Kronofogden.se, 2020-05-23.

Krumer-Nevo, M. m.fl. (2016). Debt, Poverty, and Financial Exclusion, *Journal of Social Work*, 17(5): 511-530.

Lehtinen, A.R. & Leskinen, J. (2005). *Young Consumers' Credit Based Lifestyles and Payment Problems*, TemaNord 2005:512.

OECD (2021). *Economic Policy Reforms 2021: Going for Growth*.

Pettersson, J. (2021). The problematization of consumers in Swedish financial literacy education, *Cultural Studies*. Webprint.

SOU 2013:78. *Överskuldssättning i kreditsamhället? Betänkande av Utredningen om överskuldssättning*.

SOU 2016:68. *Stärkt konsumentskydd på marknaden för högkostnads-krediter*.

Statskontoret (2019). *Utvärdering av omregleringen av spelmarknaden*. Stockholm: Statskontoret.

Tufte, P.A. (2004) Managing straitened circumstances, i *Hushållens överskuldssättning i Norden*. Tema Nord 2004:513.

Turunen, E. & Hilamo, H. (2014). Health Effects of Indebtedness: A systematic review. *BMC Public Health*, 14, 489.